

ORGANIZAREA MILITARĂ ÎN BANATUL MEDIEVAL, SECOLUL AL XV-LEA

Kósa Alexandru

Cuvinte cheie: *Ioan de Hunedoara, cavalerie, Pavel Chinezu, otomani, campanii militare.*

Armamentul armatei medievale din Banat

Zonă de graniță a regatului feudal maghiar, Banatul a fost o zonă strategică care avea menirea să pună stavilă expansiunii otomane începând cu ultima parte a sec. al XIV-lea. În timpul regelui Carol Robert de Anjou (1304 – 1342), Banatul devine un centru important în cadrul regatului, apogeul politic fiind atins în perioada 1315 – 1323 atunci când Timișoara devine reședința regelui angevin, iar aici vin reprezentanți ai tuturor caselor regale europene.

Comitatul Timiș, prin cetatea Timișoarei, devine astfel centrul politic, militar și economic al întregului Banat. De aici pleacă și expediția regelui Carol Robert împotriva domnului muntean Basarab I în 1330. Din acest moment până la fatidicul an 1552, cetatea Timișoarei este punctul de întâlnire și de plecare a trupelor regale maghiare împotriva turcilor otomani aflați fie la sud de Dunăre fie în Țara Românească.

Armata feudală maghiară era una tipică acelei perioade de timp bazându-se pe nobili și pe iobagii acestora, fiind organizată pe baza sistemului banderial generalizat de regele Carol Robert de Anjou și apoi în special de Ludovic de Anjou⁹³. Ușor își fac intrarea în armată și mercenarii, luptători de profesie, care luptau pentru bani, faimă, pradă și glorie. O dată cu accentuarea pericolului otoman pe linia Dunării și după înfrângerea rușinoasă din 1396 de la Nicopole, regele Sigismund de Luxemburg (1387 – 1437) întrunește dieta regatului Ungar la Timișoara în perioada 25 octombrie – 25 noiembrie 1397 unde adoptă un nou regulament militar, iar mai apoi în ianuarie 1427 același rege, după o altă dietă, emite un alt regulament militar formulat în 9 articole.

Dieta regatului Ungar de la Timișoara din 25 oct. – 25. noi. 1397 stabilește introducerea serviciului militar obligatoriu și alocarea unor importante sume de bani pentru organizarea

⁹³ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei, vol. IV*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 272.

sistemului defensiv dunărean. Elementul de maximă însemnătate l-a constituit lărgirea cadrului de participare la luptele antiotomane⁹⁴.

Introducerea serviciului militar obligatoriu însemna sarcini militare pentru nobili, cler și țărani. Fiecare nobil trebuia să vină la oaste cu un om, iar cei aflați în indiviziune trebuiau să vină personal. Nobilul care avea mai mulți iobagi trebuia să trimită câte unul la fiecare 20. Jumătate din veniturile nobilului trebuiau să fie folosite pentru lupte. Dărilor regale trebuiau date în produse. Dacă nobilul nu participă la oaste, atunci el trebuia să trimită doi iobagi în loc, iar dacă nu trimitea nici un iobag atunci trebuia să plătească câte un galben pentru fiecare iobag. Nobilul care nu avea iobagi și nu participa, trebuia să plătească câte 3 mărci⁹⁵.

În perioada 1404 – 1426, Filippo Scolari este comite de Timiș și al tuturor comitatelor bănățene și are drept obiectiv întărirea și apărarea liniei Dunării. Sub stricta sa conducere, armata bănățeană s-a integrat perfect în mecanismul armatei regale maghiare, dar chiar înainte de moartea acestuia în decembrie 1426, prin dieta de la Lipova, regele Sigismund pregătea noi măsuri militare. Acestea au fost redactate sub forma unui nou regulament militar ce a fost emis în luna ianuarie 1427⁹⁶.

Decretul militar era alcătuit din 9 articole care prevedeau obligațiile militare, dar și ordinea în interiorul armatei în marș sau la cazare. Dacă ordinea și disciplina nu erau respectate iar ostașii recurgeau la abuzuri de tot felul, pedepsele erau foarte aspre și se mergea chiar până la aplicarea pedepsei capitale. Din nou se reamintește de dările în produse, în animale și în bani, pentru a susține campaniile militare⁹⁷.

Acest decret militar a stat la baza organizării armatei feudale maghiare, din care făcea parte și armata bănățeană. Aceasta beneficia de toate dotările tehnice ale vremii fiind la fel de bine echipată ca întreaga armată regală. Cel care a reușit impunerea decretului militar și a transformat armata bănățeană într-una de elită a fost comitele de Timiș, Ioan de Hunedoara (1440 – 1456) care a mai ocupat și funcțiile de Ban al Severinului din 1438, voievod al Transilvaniei (1441 – 1456), regent al Ungariei (1446 – 1452) și căpitan general al armatei

⁹⁴ Ioan Hațegan, *Filippo Scolari – Un condotier Italian pe meleaguri dunărene*, Edit. Mirton, Timișoara, 1997, p. 8.

⁹⁵ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *Cronologia Banatului, vol. II/1, Banatul între 934 – 1552 – Repere cronologice. Selecție de texte și date*, Edit. Banatul, Art Press, Timișoara, 2007, p. 146.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 189.

⁹⁷ *Ibidem*, György Fejér, *Codex diplomaticus hungariae ecclesiasticus ac civilis, tomul X, vol. VI (1418 – 1428)*, Budae, Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1844, p. 878 – 884.

regatului din 1453. Ioan de Hunedoara a îmbunătățit și a adaptat la necesitățile vremii regulamentele militare emise de regele Sigismund de Luxemburg.

Ioan de Hunedoara și-a construit sistemul defensiv pe cnezimea românească, pe oastea cnezială și voievodală. Această oaste cnezială și voievodală era organizată pe unitățile politico – administrative proprii românilor, districtele. Făcea parte din oastea voivodului Transilvaniei, dar ca unitate aparte⁹⁸.

Tot comitele de Timiș introduce în armata sa armele de foc sub formă de tunuri rudimentare (bombarde) care trăgeau cu ghiulele de piatră, fier sau plumb și tot acum un rol major în strategia de luptă o au carele de luptă⁹⁹.

Deoarece în perioada sa, armata regatului Ungar a repurtat cele mai răsunătoare victorii împotriva turcilor, în acest studiu vom analiza armamentul armatei medievale din Banat din vremea conducerii lui Ioan de Hunedoara.

Armata sa era alcătuită din mercenari, miliții populare, milițiile nobilimii comitatense, cruciați, voluntari balcanici, unii magnați cu banderile lor de cavalerie grea, dar baza armatei sale era constituită de elementul românesc din toate cele trei țări române. Această armată era mai disciplinată și mai mobilă. În sistemul său militar cavaleria grea avea în continuare un rol important, dar acum el introduce și infanteria, care era dotată cu arme de foc și cu arme albe. Sistemul de atac al lui Ioan de Hunedoara punea accent pe cavaleria ușoară și pe pedestrimă, deoarece acestea aveau libertate de mișcare și puteau întreprinde acțiuni de învăluire și de întoarcere. Acțiunile lor erau susținute de artileria de câmp, iar spatele armatelor era protejat de tabăra de care de tip husit (Wagenburg)¹⁰⁰.

Din punctul de vedere al organizării pe arme, oastea lui Ioan de Hunedoara era formată din: cavalerie (grea și ușoară), infanterie (pedestrași), artilerie, unități fluviale, carele de luptă și meșterii geniști¹⁰¹.

I) a) Cavaleria grea (cuiasată), era cea mai importantă și era formată din călăreți cu armură grea. Aceasta era alcătuită din reprezentanți ai nobilimii mici și mijlocii, unii magnați-

⁹⁸ Ștefan Pascu, *op. cit.*, 245.

⁹⁹ Academia Română, Secția de Științe istorice și arheologie, *Istoria Românilor, vol. IV, De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, Edit. Enciclopedică, București, 2001, p. 245.

¹⁰⁰ Mihail P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane – Iancu de Hunedoara*, Edit. Militară, București, 1974, p. 58-59.

¹⁰¹ Ibidem, p. 72; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 276-277.

soldați dar și din mercenari. Era folosită în toate teatrele de operații atât interne cât și peste hotare. Era organizată pe banderii. Era dotată cu spadă cu două tășuri, scut, lance, buzdugan. Luptătorul dar și calul purtau echipamentul de protecție – armura (cuirasă). Cavaleria grea avea o mare putere de izbire și penetrare a armatei inamice, dar greutatea mare a cuiraselor îi reducea simțitor mobilitatea¹⁰².

Armura din plăci a cavalerului era cea mai rezistentă și cântărea peste 20 kg. Această armură era de preferat armurii din zale, deoarece aceasta singură putea cântări 14 kg. Un cavaler echipat în armură din plăci avea mobilitate și putea încăleca ușor. Pe sub armură cavalerul purta o haină căptușită ce avea bucăți de zale cusute la subsoară și în alte locuri, pentru a proteja zonele unde existau spații libere între plăci. Multe din părțile principale ale unei armuri din plăci, erau compuse din bucăți mai mici de metal care erau unite prin legături flexibile din piele sau nituri glisante. Armura uni cavaler era compusă din: coif, acoperitor pentru gât, pieptar de zale, armură pentru umăr și braț, armură pentru cot și sub-braț, armură pentru antebraț, mănușă, cuirasă pentru coapse, platoșă pentru picioare, apărătoare pentru pulpe, armură pentru laba piciorului prevăzută cu pinteni¹⁰³.

În luptă cavalerii foloseau mai întâi lancea care era lungă și grea și putea ucide un om dintr-o lovitură. După atac cavalerul arunca lancea și folosea sabia cu două tășuri care era folosită pentru lovituri de tăiere și retezare. În timpul luptei cavalerii se protejau cu ajutorul scutului pe care era pictat blazonul familiei din care proveneau. Atunci când lupta ca și pedestraș, cavalerul deseori folosea buzduganul sau îmblăcie atacând capul adversarului. Cavalerul mai deținea și un pumnal¹⁰⁴.

b) Cavaleria ușoară, era formată din nobilimea mică maghiară, iazigi, cumani, secui, cneji români, husari sârbi. Era organizată în banderii nobiliare comitatense. În comparație cu cavaleria grea, cavaleria ușoară avea echipament obișnuit, iar ca armament era înzestrată cu armament alb atât pentru lupta în depărtare (arc și săgeți) cât și pentru lupta corp la corp (lance, scut, sabie, topor de luptă, buzdugan)¹⁰⁵.

Cavaleria ușoară dispunea de o sabie dreaptă ungiurească, sau una curbată de tip oriental. Săbiile drepte aveau rolul de a împunge adversarul și de a străpunge cuirasele cavaleriei grele

¹⁰² Ibidem, p. 72-73.

¹⁰³ Philip Brooks, *Cavaleri și castele*, Edit. Teora, București, 2003, p. 22-23.

¹⁰⁴ Ibidem, p. 20-21.

¹⁰⁵ Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 73.

la locurile de articulație, iar săbiile curbate erau folosite pentru lovire și tăiere¹⁰⁶. Pentru cai, această cavalerie folosea un harnașament format din zăbale, șei și scări mult mai ușoare decât la cavaleria cuirasată.

Cavaleria ușoară ar fi dispus și de arme de foc precum archebuza care trăgea cu pietre și bile de plumb și alte arme de foc individuale. Chiar dacă nu avea aceeași forță de penetrare precum cavaleria cuirasată, cavaleria ușoară era mult mai mobilă având o mare capacitate de manevră¹⁰⁷.

II) Infanteria (pedestrimea), era cea mai însemnată și numeric și ca participare la lupte. Era alcătuită din mercenari, miliții populare, iar în unele cazuri din cruciați și voluntari. În afară de mercenari, care reprezentau cadrele permanente, infanteria era recrutată la începutul expedițiilor, iar rândurile ei se completau în cursul campaniei, pe măsura necesităților.

La rândul ei infanteria se împărțea în două, în funcție de genul de armament pe care îl avea în dotare, în infanterie grea și infanterie ușoară¹⁰⁸.

Infanteria grea, era alcătuită din ostași înarmați cu scuturi de diferite forme, săbii scurte, căști de fier, echipați cu platoșă din zale ușoare.

Infanteria ușoară, era compusă din lăncieri sau sulițași, auxiliari, arcași sau săgetași, înarmați cu arcuri și săgeți, apoi din ostași înarmați cu o armă de foc individuală și arbaletieri¹⁰⁹.

Arma de foc manuală (bombarda sau pixalis manualis) era purtată în mână, iar atunci când se utiliza, era fixată pe o furcă și apoi se trăgea.

În luptă mai întâi intra infanteria grea urmată apoi de cea ușoară. Infanteria grea avea o putere de izbire mai mare, dar infanteria ușoară avea o putere mai mare de foc și posibilitatea luptei la distanță.

Armele de foc portative, archebuzele, aveau țevi cilindrice și o lungime de 427 mm, cu un calibru de aproximativ 15 mm, iar altele mai mari, muschetele, aveau calibrul de 20-30 mm cu o țevă ce în timp a ajuns la 600 mm. Țintirea cu aceste arme de foc era imprecisă, trăgeau pe o distanță de 100 – 200 m, se încăreau pe la gură cu pietre sau plumb și se aprindeau cu un

¹⁰⁶ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 281.

¹⁰⁷ Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 73-74;

¹⁰⁸ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 276.

¹⁰⁹ Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 74.

fitil. Era nevoie de doi soldați pentru a utiliza aceste arme de foc. Aveau distanța de tragere cât și viteza de deplasare mai mică decât săgeata trasă de arc sau arbaletă¹¹⁰. Armele de foc aveau mai mult un impact psihologic datorită zgomotului pe care-l produceau atunci când erau utilizate.

Infanteria mai era dotată și cu: îmblăcie (o bilă de fier cu țepi era legată printr-un lanț de un mâner de lemn), arbalete, săbii încovoiate, praștii, cârlige de fier sau lăncii cu ciocuri de fier pentru a trage călăreții jos de pe cai. Armamentul de luptă se completa cu bărzi de luptă rotunde într-o parte și cu muchie în cealaltă parte, sau cu vârf într-o parte și cu tăiș în cealaltă parte, securi de luptă, topoare de luptă, sulite de aruncat, clește de fier pentru a prinde oameni, halebarde de diferite tipuri, bărzi de lăncieri, țepi de împuns în 3 muchii, pumnale și săbii-pumnal, târnăcop de luptă husit având într-o parte un fel de buzdugan și în cealaltă parte o lamă cu un pumnal, arcuri sau arbalete ce trăgeau cu săgeți simple în trei muchii sau cu săgeți explozive (un tub de fier de 11 cm era încărcat cu praf explozibil care înainte de a fi tras era aprins la un fitil lateral), săbii cu creastă de-a lungul lamei sau simple, buzdugane, topor-măciucă de fier, coifuri, scuturi de lemn¹¹¹.

Cele mai eficiente arme în lupte au fost: buzduganele și topoarele de luptă, săbiile drepte, arbaletele, archebuzele și bombardele manuale, praștiile, țepile de împuns în trei muchii, buzduganele-pumnal, săbiile-pumnal, târnăcoapele de luptă, arcurile și arbaletele cu săgeți explozive și îndeosebi îmblăciul și lăncile lungi¹¹².

Infanteria și în special cea ușoară avea o capacitate mare de manevră, dar era limitată de greutatea de deplasare, lucru remediat prin implicarea carelor de luptă în transportul soldaților.

Infanteriștii mânuiau cel mai ușor armele albe (săbiile de diverse tipuri, securile și topoarele de luptă, țepile de împuns în 3 muchii, pumnalele, buzduganele, lăncile, halebardele, îmblăciul), pe când armele de foc și arbaletele cu săgeți explozive aveau o funcționare mai complicată fiind astfel mai greu de mânuit, necesitând de un personal specializat¹¹³.

Ca și muniție, infanteriștii foloseau săgeți simple sau explozive pentru arcuri și arbalete, pietre pentru praștii. Armele de foc portative foloseau gloanțe de plumb.

¹¹⁰ Ibidem, p. 74-75.

¹¹¹ Ibidem, p. 75-76.

¹¹² Ibidem, p. 76.

¹¹³ Ibidem.

III) Artileria, era o armă nouă apărută odată cu sporirea armelor de foc, în sec. al XV-lea, nu era prea numeroasă¹¹⁴. Era compusă în mare parte din mercenari.

Aceasta este de mai multe feluri: artilerie de câmp, de asediu și artileria carelor de luptă. Și la această armă există o împărțire: artilerie grea și artilerie ușoară (cea de câmp și a carelor de luptă)¹¹⁵.

Artileria grea, avea în dotare tunuri mari, de asediu și de cetate cu un calibru neobișnuit de mare ajungând până la 850 mm. Aceste tunuri erau folosite atât la asedierea unei cetăți, cât și în apărarea acesteia. Pe lângă aceste tunuri mai existau bombardele mari care erau turnate din bronz, iar distanța de tragere era cuprinsă între 500 și 1000 metri¹¹⁶.

Artileria ușoară (de câmp și a carelor de luptă), avea în dotare bombarde mici și falconete.

Bombardele mici aveau țeava scurtă construită din fontă, bronz sau fier forjat, trăgeau cu proiectile de piatră sau de plumb, iar distanța de tragere era cuprinsă între 400 și 700 metri. Deseori aceste bombarde erau montate pe cărucioare mobile. Falconetele erau tunuri de calibru mai mic de 55 – 135 mm, cu o țeavă lungă și subțire ce trăgeau cu proiectile în greutate de 450-550 g¹¹⁷.

Chiar dacă puterea de foc a artileriei grele era mai mare decât a celei ușoare, datorită faptului că această categorie de artilerie era mai slab reprezentată în armata lui Ioan de Hunedoara, rolul principal pe câmpurile de luptă l-a jucat artileria ușoară. Aceasta era mult mai mobilă, iar bombardele mici și falconetele erau foarte eficiente și puteau fi aprovizionate foarte ușor cu pulbere și cu ghiulele. Ca și exploziv se folosea pulberea explozivă, un amestec de silistră, pucioasă și cărbune de lemn de salcie¹¹⁸.

IV) Carele de luptă, au fost împrumutate de la husiți și în lupte erau conduse de mercenari cehi. Acestea erau construite la Brașov, iar în acel atelier lucrau și meșteri cehi. Ioan de Hunedoara a folosit în „campania cea lungă” 600 de care de luptă, în afară de altele care

¹¹⁴ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 277.

¹¹⁵ Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 77.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 77-78.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 78.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 79.

transportau provizii, ostași, arme, muniții. Carele de luptă erau așezate în forma unei fortărețe și astfel era construită „cetatea de care” (Wagenburg)¹¹⁹.

Carele husite erau vehicule mari pe patru roți, trase de 4 cai și având o loitră a carului dublată prin două plăci groase de lemn tare prinsă de loitră prin scoabe de fier, în scopul protejării infanteriștilor, care stând în car, trăgeau cu arbaletete sau cu muschetele asupra inamicului. Loitra opusă avea o deschizătură cu o ușă mobilă susținută de lanțuri. În timpul marșului, ușa se închidea pentru a nu împiedica deplasarea, iar în luptă se cobora, iar ostașii intrau în car fără a fi observați. În interior, carele de luptă aveau cutii de lemn fixate pe laturile vehiculului, în care ostașii își țineau gloanțele pentru armele de foc portative și săgețile pentru arbaletete. De asemenea, în care se mai aflau și soldați înarmați cu cângi, arcuri, arbaletete, îmblăcii¹²⁰.

Carele husite erau de două tipuri: de luptă (predominante) și de transport, destinate transportului oamenilor, alimentelor, armamentului, muniției și a diferitelor componente pentru repararea acestora.

Atunci când erau în deplasare, carele de luptă și cele de transportat provizii erau dispuse pe unul sau mai multe rânduri, în funcție de terenul pe care-l străbăteau. Când se apropiau la câteva sute de metri de inamic, carele adoptau dispozitivul de apărare, organizându-se într-o tabără de care de formă dreptunghiulară sau circulară. În interiorul taberei erau adăpostiți caii, carele de transportat provizii și forțele ce trebuiau să intre în luptă. Ostașii ce trebuiau să apere tabăra erau dotați cu bombarde, falconete, arbaletete, spade, arcuri cu săgeți, îmblăcie, buzdugane, și cângi. Între carele de luptă se montau bombarde pentru a spori puterea de foc¹²¹.

Carele de luptă husite aveau o eficiență sporită în lupta ofensivă, cât și în cea defensivă când erau folosite ca element de protecție împotriva cavaleriei inamice. Un impediment al acestor care era viteza redusă de marș.

V) Marina (flotila de pe Dunăre), era compusă din vase de diverse tonaje. Acestea au fost utilizate în scară largă în timpul bătăliei de la Belgrad din 1456. În acel moment flota lui Ioan de Hunedoara ar fi avut 200 de vase mai mici și una mare în care au fost transportați membrii suitei lui Ioan, arme și muniții. De aici rezultă faptul că existau două tipuri de vase: de

¹¹⁹ Ibidem, p. 80.

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ Ibidem, p. 83.

luptă și de transport (ca și în cazul carelor husite). Navele erau dotate cu: baliste, arbalete, arcuri cu săgeți și spingarde. Puterea de izbire a acestor nave a fost una mare din moment ce în bătălia Belgradului ele au reușit să treacă de 200 de nave turcești legate între ele cu lanțuri. Duelul între nave începea prin bombardarea de la distanță și apoi prin abordaj și lupta corp la corp¹²².

VI) Meșterii geniști, erau cei care construiau cetățile de care, reparau drumurile în fața carelor de luptă și a coloanelor de ostași, construiau poduri în fața acestora și amenajau terenurile impracticabile. Mai erau și artificierii, care realizau și plantau minele de asediu¹²³.

În întreaga perioadă a evului mediu, orașele Transilvănene, cât și marile orașe din nordul regatului Ungar, au reprezentat importante centre de realizare a armelor, armurilor și munițiilor medievale.

De exemplu, în zona de nord la Bardějov, Banská Bystrica, Trnava, Sopron se realizau arme albe: arcuri cu săgeți și arbalete. Armele de foc mai noi se produc tot în partea de nord a regatului, la Bardějov. La Trnava și la Sopron se fabricau tunuri pe 2 și 4 roți, iar la Košice se fabricau tunuri și arme de foc portative. Un alt oraș unde se turnau tunuri și se producea praf pentru armele de foc a fost Prešov. Bratislava (Pojon) a fost un alt mare centru unde se turnau tunuri mari și mici și arme de foc portative. De aici și-a dotat armata Ioan de Hunedoara în campania din 1448 cu un mare număr de tunuri și care de luptă prevăzute cu tunuri.

Orașele Transilvănene care produceau arme, armuri și muniții erau Brașovul, Sibiu, Bistrița și Clujul.

În dotarea armatei lui Ioan de Hunedoara au ajuns arme și muniții achiziționate din Germania, Austria, Spania, Cehia, Polonia, dar și altele capturate în urma luptelor cu turcii otomani¹²⁴.

În secolul al XV-lea, cea mai mare amenințare la adresa Europei creștine era reprezentată de Imperiul Otoman, care în acel moment avea cea mai bine dotată, echipată și pregătită armată. Armata otomană era disciplinată și bine pregătită impunând teama în rândul statelor europene și în special a celor aflate la nord de Dunăre.

¹²² Ibidem, p. 84.

¹²³ Ibidem, p. 84-85.

¹²⁴ Ibidem, p. 85-87.

Acestei puternice armate, i-a făcut față armata regală ungară condusă de Ioan de Hunedoara, a cărui armată era la fel de bine echipată și dotată cu cele mai noi invenții și inovații în materie de arme și muniții ca și cea otomană.

Doar impresionantele resurse materiale, financiare și umane au făcut într-un final diferența între cele două armate, acest lucru petrecându-se în secolul al XVI-lea, atunci când sultanul otoman Suleiman Magnificul a reușit să învingă trupele regale maghiare la Mohács în 1526 și apoi să cucerească Buda în 1541 și într-un final în 1552 cetatea Timișoarei.

Elite militare în Banat, secolele XIV – XVI

Banatul a reprezentat o zonă strategică militară importantă pentru Regatul Maghiar fiind prima linie defensivă împotriva expansiunii Otomane la nordul Dunării. Având o astfel de importanță majoră în sistemul defensiv al regatului, regele a numit în această zonă comandanți militari care au dat dovadă de inteligență militară, politică, administrativă cât și economică. Buni strategii, politicieni, conducători de trupe, dar și buni administratori, aceștia au reușit să se impună în fața tăvălugului otoman datorită ajutorului primit de la puternicele familii de cnezi români. Reprezentanții acestor familii cneziale împreună cu comiții de Timiș au alcătuit elita militară din zona de graniță a regatului.

Începând cu anul 1308 pe tronul regatului maghiar a ajuns dinastia Angevină, care prin regele Carol Robert de Anjou a făcut ca numele cetății Timișoara să fie cunoscut în toată Europa. Între 1315 – 1323 curtea regală angevină se află la Timișoara, aceasta devenind timp de 8 ani capitala regatului. Până în 1315 s-au finalizat ridicarea cetății de piatră a Timișoarei și un castel care devine reședință regală.¹²⁵

Cele mai reprezentative figuri militare care au slujit pe meleagul bănățean și care au fost adevărați protectori ai creștinătății au fost: Filippo Scolari (comite de Timiș, Arad, Cenad, Caraș, Torontal, 1404 - 1426), Ioan/Iancu de Hunedoara (comite de Timiș, 1441 - 1456), Pavel Chinezu (comite de Timiș, 1478 - 1494), Iosif de Som (comite de Timiș, 1494 - 1509) și reprezentanții familiilor cneziale/nobiliare românești: Cerna, Ciorna, Danciu, Mușina, Mâtnic, Măcicaș, Gârliște, Bizere, Fiat de Armeniș, Tîncova, More, Deș de Temeșel.¹²⁶

¹²⁵ Ioan Hațegan, *Timișoara în Evul Mediu*, Ed. Banatul, Timișoara, 2008, p. 34.

¹²⁶ Ligia Boldea, *Nobilimea românească din Banat în secolele XIV – XVI*, Ed. Banatica, Reșița, 2002, p. 126 - 127.

Toți acești cnezi/nobili bănățeni din districtele și cnezatele românești au luat parte la evenimentele politico – militare locale și cele balcanice. Datorită implicării, loialității și a reușitelor, regii le-au acordat diplome de recunoaștere a posesiunilor. Cnezii bănățeni au luat parte la campania militară din 1365 de la Vidin alături de Ludovic I Anjou, iar din 1389 aceștia reprezintă prima linie de apărare în Sudul Banatului pe linia Dunării. Participă cu contingente și cu bani la campaniile antiotomane din vremea regelui Sigismund de Luxemburg și a lui Ioan/Iancu de Hunedoara.¹²⁷

Filippo Scolari (*comite de Timiș, Arad, Cenad, Caraș, Torontal, 1404 – 1426*). Între anii 1402 – 1404 și Banatul este cuprins de o răscoală împotriva regelui Sigismund de Luxemburg, fapt ce-l determină pe acesta să-l numească comite de Timiș, în primul rând, și comite al tuturor comitatelor bănățene, pe florentinul Filippo Scolari. Acesta era un soldat de carieră, credincios lui Sigismund de Luxemburg, care prin abilitățile sale militare și administrative a dus la ridicarea regiunii.¹²⁸

Cunoscut sub apelativul de Pippo Spano, va reuși să restabilească liniștea și va porni un proces de dezvoltare economică a zonei. Se remarcă drept un bun administrator, diplomat/politician și mai presus de toate drept un excelent comandant militar. Are în subordine toate comitatele bănățene, gestionează și conduce salinele și minele regatului, în același timp fiind și mare vistiernic regal.¹²⁹

În 1405 are loc prima campanie antiotomană la sud de Dunăre, încununată de succes. Urmează apoi campaniile din 1406 și 1408 din Bosnia și în 1409 la sudul Dunării. La toate aceste campanii încununate de succes au luat parte și Voicu de Hunedoara (tatăl lui Ioan de Hunedoara), nobilii Szilagy și Garazda și zeci de nobili și cnezi bănățeni care vor beneficia de ajutorul și sprijinul comitelui în fața regelui. Pentru faptele lor de arme vor primi din partea regelui posesiuni funciare sau li se recunoșteau posesiunile prin acordarea de diplome de recunoaștere a acestora.

Loialitatea sa față de rege dar și talentul militar îl determină pe Sigismund să-l numească în fruntea armatelor regale împotriva Veneției în trei campanii victorioase între 1411 - 1413.¹³⁰

¹²⁷ Dumitru Țeicu, *Banatul montan în evul mediu*, Ed. Banatica, Timișoara, 1998, p. 502 - 504.

¹²⁸ Ioan Hațegan, Cornel Petroman, *Istoria Timișoarei – manual opțional*, ediția a II-a, Ed. Art Press, Ed. Banatul, Timișoara, 2011, p. 31 - 32.

¹²⁹ Ibidem, p. 32.

¹³⁰ Ibidem, p. 33.

Scolari s-a implicat în refacerea centurii de cetăți de pe aliniamentul Dunării, aceasta reprezentând cea mai importantă și mai mare lucrare militară cu scop defensiv din cariera sa. Tot ca element defensiv, comitele dispune construcția de mici forturi de pământ prevăzute cu palisadă de lemn, acestea fiind amplasate între cetăți. Cu scop defensiv și pentru întărirea siguranței în fața otomanilor, repara unele cetăți și construiește și altele noi. În 1419 și 1424 dispune refacerea cetății Severinului; în același timp începe construcția cetății de la Orșova și consolidarea centurii de fortificații de la Mehadia.¹³¹

Prin alianțele antiotomane încheiate cu domnii munteni Mircea cel Bătrân și cu Dan al II-lea, cu despotul Serbiei, Ștefan Lazarevici, condotierul florentin își demonstrează calitățile diplomatice. Prin aceste alianțe antiotomane a reușit să țină pe loc, la sudul Dunării, forțele otomane.

În 1418 moare domnitorul muntean Mircea cel Bătrân, Filippo Scolari acordând o atenție sporită Dunării de Jos, și realizând alianța cu Dan al II-lea. În 1419 respinge atacul turcilor de sub zidurile cetății Severinului.

Între 1421 – 1423 participă la acțiunile militare anti-husite. Până în 1426, când moare, reușește să-i respingă pe turci din Banat, Țara Românească, Serbia, Bosnia și Bulgaria. După moartea sa, în cetatea Lipovei, regele Sigismund de Luxemburg a renunțat la politica ofensivă și a trecut la cea defensivă pe linia Dunării. Scolari a lăsat în urma sa un sistem defensiv bine pus la punct bazat pe cetăți și castele regale și nobiliare, așezate în linii succesive de la sud (Dunăre) până în nord (linia Mureșului).¹³²

Ioan/Iancu de Hunedoara (*comite de Timiș, 1441 - 1456*). Un urmaș pe măsura predecesorului său, Ioan de Hunedoara a fost discipolul lui Filippo Scolari, de la care a învățat tainele armelor și strategia militară italiană.

Între 1426 – 1439 (este numit ban de Severin) și 1441 (este numit comite de Timiș), Banatul are de suferit de pe urma incursiunilor otomane. Se implică în reconstrucția cetății Timișoara care a avut de suferit datorită turcilor, dar și cutremurului din 1443.¹³³ Mărește și înfrumusețează castelul, reședința Huniazilor.

În această perioadă cetatea Timișoarei redevine un important punct strategic militar. Aici Ioan de Hunedoara își planifică acțiunile antiotomane și de aici pleacă în aceste campanii.

¹³¹ Ioan Hațegan, *Timișoara în...*, p. 43 - 44.

¹³² Ioan Hațegan, Cornel Petroman, *op. cit.*, p. 34 - 36.

¹³³ *Ibidem*, p. 38.

Reușește să facă front comun antiotoman cu domnii români. Un loc important în campaniile sale antiotomane îl au nobilii și cnezii români bănățeni. Perioada lui Ioan de Hunedoara a reprezentat una de afirmare pentru unii cnezi și nobili, iar pentru alții reconfirmarea statutului și a posesiunilor funciare deținute.¹³⁴

Între 1443 – 1444 întreprinde „campania cea lungă” de la sud de Dunăre, la care iau parte și nobili bănățeni. Nicolae de Bizerea este cel care iese în evidență și se află lângă Ioan de Hunedoara pe durata întregii campanii. Datorită curajului și a faptelor deosebite de arme, regele îl confirmă în 1444 în stăpânirea mai multor moșii din districtul Caransebeș. În 1448, Ioan de Hunedoara îl înveștește pe același Nicolae în funcția de castelan al cetății Branului.¹³⁵

În 1444 în cetatea Timișoarei poposesc trupele cruciate, care în frunte cu regele maghiar Vladislav I Jagello (susținut de Ioan de Hunedoara) pornesc spre Varna, unde regele își găsește sfârșitul, iar o parte a armatei cruciate este salvată doar datorită măiestriei și experienței militare a lui Ioan de Hunedoara.

Cea mai importantă distincție deținută de Ioan de Hunedoara, a fost aceea de guvernator a regatului ungar din 1446 - 1453. A putut deține această funcție doar datorită abilității sale de bun politician, diplomat și în special de excepțional strateg militar, care a reușit să țină sub control partidele puternicilor nobili din regat care se războiau pentru tronul regatului. În perioada guvernării sale, cetatea Timișoarei se menține drept un important punct administrativ, diplomatic, militar și social, drept dovadă stând zecile de documente emise de aici.¹³⁶

În 1448 întreprinde o nouă campanie militară antiotomană, cu scopul de a distruge forțele principale otomane din Balcani și de a elibera Macedonia¹³⁷, dar este înfrânt la Kossovopolje. Aliații albanezi în frunte cu Skanderbeg nu au putut ajunge la locul bătăliei datorită opririi trupelor de către despotul Sârb, Gheorghe Branković. Tot acesta îl va întemnița și pe Ioan de Hunedoara, în momentul în care ajunge la Smederevo pe 24 octombrie. Va fi eliberat prin răscumpărare în luna decembrie a aceluiași an.¹³⁸

Un an important în istoria Europei este 1453, anul căderii Constantinopolului (supranumit „regina lumii”) în mâinile otomanilor conduși de sultanul Mahomed al II-lea. Acest lucru pune în pericol direct integritatea regatului Ungar, deoarece următoarea cetate

¹³⁴ Ligia Boldea, *op. cit.*, p. 116.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 118.

¹³⁶ Ioan Hațegan, Cornel Petroman, *op. cit.*, p. 38 - 39.

¹³⁷ Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 124.

¹³⁸ *Ibidem*, p. 137.

vizată de către otomani era cetatea Belgradului. Dacă aceasta era cucerită, drumul spre Buda, inima regatului, era liber. Dificila sarcină a apărării i-a revenit comitelui de Timiș, Ioan de Hunedoara, care în 1454 a fost numit comandant al armatei ce avea să se organizeze.

În 22 iunie 1456, Ioan de Hunedoara emite ultimul său act din Timișoara, după care pleacă în fruntea trupelor spre cetatea Belgradului, aflată deja sub asediu otoman.¹³⁹ Același cuceritor al Constantinopolului, Mahomed al II-lea, conducea și asediul Belgradului. Soarta Europei Centrale era în joc. Doar geniul militar a lui Ioan de Hunedoara și dorința de victorie a creștinilor au făcut ca soarta bătăliei să fie înclinată în favoarea armatei creștine. Victoria decisivă a fost obținută în ziua de 22 iulie 1456.

Prin această victorie Ioan de Hunedoara a oprit tăvălugul otoman la sud de Dunăre pentru încă 7 decenii, când în 1526, turcii sub comanda sultanului Soliman Magnificul intră pe teritoriul Ungariei și cuceresc cetatea Buda. Prin victoria de la Belgrad, Ioan de Hunedoara și-a câștigat recunoștința întregii Europe, papa însuși numindu-l „Atlet al lui Hristos”.

Liderul militar și politic s-a stins din viață în luna august 1456 la Zemun după ce s-a îmbolnăvit de ciumă, lăsând în urma sa un Banat bine organizat, cu un sistem defensiv bazat pe cetăți, ca și predecesorul său, iar cetatea Timișoarei a avut și pe mai departe un rol sporit atât militar cât și economic.

Pavel Chinezu (*comite de Timiș, 1478 - 1494*). La 22 de ani de la moartea marelui strateg și politician Ioan de Hunedoara, în fruntea comitatului Timiș este numit Pavel Chinezu, acesta ocupând și funcția de comandant suprem al trupelor regatului feudal maghiar. La fel ca și iluștrii săi predecesori, comitele s-a remarcat prin calitățile sale excepționale de luptător (a câștigat toate luptele purtate împotriva otomanilor), de bun strateg și de bun administrator.¹⁴⁰

Încă de la început el se preocupă de siguranța Banatului, creând un sistem de pază preventivă pe linia Dunării. Îi supune pe prizonierii turci, aduși la Timișoara, la unele torturi care erau inimaginabile în concepția musulmanilor (dați drept hrană la porci).

Acesta a reluat ideea de alianță românească antiotomană, luptând alături de Vlad Țepeș în 1475 și 1476. Și în timpul său, cnezii și nobilii bănățeni au avut un rol important în armata

¹³⁹ Ioan Hațegan, Cornel Petroman, *op. cit.*, p. 40.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 43.

sa, iar răsplata lor a fost pe măsura faptelor. Acțiunile sale antiotomane și torturile la care-i supunea pe turci, i-au determinat pe aceștia să nu mai atace Banatul.¹⁴¹

Avându-i drept model pe Filippo Scolari și Ioan de Hunedoara, Pavel Chinezu a pus la rândul-i accent pe întărirea capacității de apărare a Banatului prin sistemul defensiv de cetăți. În 13 octombrie 1479, pe Câmpul Pâinii de lângă Orăștie, Pavel Chinezu alături de români bănățeni din comitatele Timiș, Caraș, Torontal și Cenad a repurtat cea mai mare victorie creștină antiotomană de după dispariția lui Ioan de Hunedoara.¹⁴²

Între anii 1480 – 1481 acesta trece Dunărea și provoacă grele înfrângeri forțelor otomane. La întoarcere aduce mii de familii creștine pe care-i așează în întreg Banatul. În 1482, drept măsură punitivă, beiful otoman Mihaloglu Ali, întreprinde o incursiune de pradă și jaf în Banat, dar Pavel Chinezu reușește să-l ajungă din urmă lângă cetatea Zrenjanin (Becicherecul Mare – Serbia). Înfrângerea turcilor îi determină pe aceștia să încheie pace pe o perioadă de cinci ani, prelungită apoi pe încă trei.¹⁴³

În 1490 regele Matia Corvin moare, iar în regat se instaurează din nou războiul civil. Reușește să restabilească ordinea în regat și participă la alegerea noului rege. După acest episod se reîntoarce în cetatea Timișoarei pentru a respinge asaltul otoman. Între anii 1490 – 1494 întreprinde o serie de campanii antiotomane victorioase. În decembrie 1493 și în ianuarie 1494 participă la apărarea cetății Belgradului. Moare la 24 noiembrie 1494 în castelul Sf. Clement. Locul său și toate funcțiile deținute de el sunt oferite lui Iosa de Som, mâna dreaptă a lui Pavel Chinezu, care devine comite de Timiș până în 1509.

Cetatea Timișoarei a fost punctul nodal al sistemului militar început de Filippo Scolari și finalizat de Pavel Chinezu.¹⁴⁴

Cetatea Timișoarei a fost cea mai importantă fortificație din punct de vedere strategic din partea de sud a regatului, motiv pentru care în secolul al XVI-lea circula o vorbă în rândul turcilor: „*Acela care cucerește Buda obține un oraș, iar cine cucerește Timișoara stăpânește o țară*”.¹⁴⁵

Campanii militare conduse de comiții bănățeni în secolul al XV-lea

¹⁴¹ Ibidem, p. 44.

¹⁴² Ibidem.

¹⁴³ Ibidem, p. 45.

¹⁴⁴ Ibidem, p. 47.

¹⁴⁵ Ioan Hațegan, *Timișoara în ...*, p. 71.

Întregul secol al XV-lea a fost reprezentat de figuri marcante în istoria Banatului, printre cei mai complecși comiți bănățeni numărându-se Filippo Scolari (Pippo Spano de Ozora), Ioan/Iancu de Hunedoara, Pavel Chinezu și Iosa de Som. Toți aceștia au fost buni strategii, tacticieni, administratori, politicieni și conducători de oști. Acest subcapitol analizează activitatea militară din întreg secol al XV-lea a comiților bănățeni.

Caracteristica principală a acestui secol o reprezintă lupta continuă împotriva dorinței Otomane de expansiune la nord de Dunăre. Acest lucru conferă o continuitate a acțiunilor comiților bănățeni, ale căror unică dorință era să asigure paza graniței de sud a regatului maghiar și de asemenea neintrarea sub sfera de influență turcă.

La sfârșitul secolului al XIV-lea otomanii cuceriseră toată Bulgaria și reușiseră să distrugă și Țaratul de Vidin, astfel granița dintre Poartă și Regatul Ungar fiind pe aliniamentul Dunării. Fiind conștient de iminentul pericol, regele maghiar Sigismund de Luxemburg (1387 – 1437), cu ajutorul comiților bănățeni, pune bazele unei alianțe antiotomane împreună cu domnia Țării Românești (Mircea cel Bătrân, Dan al II-lea) și ai Moldovei (Alexandru cel Bun). Prima astfel de alianță a fost semnată în data de 7 martie 1395 la Brașov între Sigismund și Mircea. Prin aceste alianțe s-a reușit timp de un secol și jumătate să se stopeze avansarea turcească în interiorul Europei, Regatul Ungar fiind astfel protejat datorită bravilor comiți bănățeni și a aliaților acestora.

Comiții bănățeni au fost încontinuu interesați de organizarea defensivă atât pe linia Dunării cât și în interior, dând o foarte mare importanță reabilitării cetăților/fortificațiilor sau construirii de altele noi, cum a fost cazul cetăților Pojejena (opus cetății Golubac) și cetatea Gureni, între Orșova și Severin, ambele pe malul Dunării.

Primele confruntări turco – române au loc în perioada anilor 1366 – 1367.

În vara anului 1390 are loc prima incursiune de pradă a turcilor otomani („akin-uri”) în Banat. Aceasta este respinsă de trupele locale conduse de banul de Severin, Nicolae Pereny. Astfel se pun bazele unui sistem de apărare a Banatului prin construirea unei centuri de cetăți și fortificații cu centrul la Timișoara.¹⁴⁶ O altă incursiune otomană în Banat are loc în vara anului 1391 și aceasta fiind respinsă de trupele locale, acțiune urmată de o campanie militară bănățeană la sud de Dunăre.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *op. cit.*, p. 138.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 140.

În vara anului 1392 în Serbia, ocupată de otomani, se desfășoară o nouă campanie regală. După această campanie trupele de azapi și akingii realizează o incursiune în Banat până la Șemlacul Mare. Trupele locale fac față și-i resping pe otomani.¹⁴⁸

După cum s-a putut observa, otomanii realizau campanii în perioada verii (secerișul), acestea având scop de jaf și pradă.

Și în 1394 au loc confruntări cu turcii otomani în Banat, dar în 25 septembrie 1395 detașamentele de pradă otomane intră în Banat și avansează până în apropierea Ciacovei. Comitele de Timiș, Nicolae Marczali îi surprinde pe turci printr-un atac de noapte și-i învinge pe aceștia. Același comite oprește o incursiune otomană din iulie 1396 ajunsă până la Peciu Nou.¹⁴⁹

Timișoara anului 1397 este marcată de două evenimente importante: atacul otoman asupra cetății Timișoara și Dieta regatului. În primăvară a avut loc asaltul cetății care este respins de garnizoană împreună cu trupele locale.¹⁵⁰ Cel de-al doilea eveniment, Dieta regală, s-a desfășurat în 25 octombrie, prin aceasta impunându-se serviciul militar obligatoriu. S-au stabilit sarcini militare pentru toate stările sociale: fiecare nobil trebuia să vină la oaste cu un om, iar cei aflați în indiviziune urmau să vină personal. Nobilul cu mai mulți iobagi trebuia să dea câte unul la fiecare 20. Jumătate din veniturile nobilului urmau să fie folosite pentru lupte. Dărilor regale trebuiau date în produse. În cazul în care nobilul cu iobagi nu participă, atunci acesta trebuia să trimită câte 2 iobagi în loc, sau să plătească câte un galben pentru fiecare iobag, iar nobilul fără iobagi trebuia să plătească 3 mărci.¹⁵¹

Filippo Scolari/Pippo Spano de Ozora a fost numit comite al întregului Banat (Timiș, Arad, Caraș, Cenad și Torontal) în 1404 de către regele Sigismund de Luxemburg, care avea nevoie de o persoană de încredere în această zonă strategică importantă.

Iată cum îl descrie Gian Francesco Poggio Bracciolini pe Pippo Spano: „*Se spune că era de constituție mijlocie, cu pielea albă, cu fața ascuțită și ca a unui om care râde; corpul puternic, sănătos; în ultimii ani a suferit de gută. Purta barba lungă și un acoperământ de cap lung ca și costumul. A fost de o mare elocvență; era inteligent așa că în afară de florentină (dialectul vorbit în Florența) și de maghiară, mai vorbea germana, polona, boema (care se*

¹⁴⁸ Ibidem, p. 141.

¹⁴⁹ Ibidem, p. 143, 144, 145.

¹⁵⁰ Ibidem, p. 146.

¹⁵¹ Ibidem.

chemă limbă slavonă), dar și valacha (cum o numesc barbarii), atât de bine încât fiecăruia i se părea că oricare îi este limba natală... ”¹⁵²

A ocupat funcția de comite al tuturor comitatelor bănățene și apoi din 1409 și de Ban al Severinului până la moartea sa în 27 decembrie 1426.

În calitate de comite bănățean și-a început și încheiat cariera cu asediarea cetății Golubac, controlată de turcii otomani.

Studiul de față dorește expunerea cronologică a conflictelor cu otomanii la care au luat parte și comiții bănățeni, fie că s-au desfășurat pe teritoriu bănățean, fie în afara granițelor, în teatre de operațiuni europene.

1405 – În decursul acestui an, comitele de Timiș în fruntea a câtorva mii de soldați se află pe linia Dunării asediind cetatea Golubac. Acest lucru este atestat de o diplomă regală emisă în 2 iunie 1407.¹⁵³

1406 – În acest an are loc o campanie regală în Bosnia, la care i-a parte și Pippo Spano în fruntea banderului său format din bănățeni. Acesta asediază și cucerește câteva localități, dar acțiunile sale victorioase nu influențează pozitiv mersul războiului. Spre finalul verii au fost cucerite câteva cetăți bosniace importante precum Bihać, Srebernik, Uzora și Dobor.¹⁵⁴

1407 – În lunile august – noiembrie se desfășoară o amplă campanie în Bosnia. Și de această dată Filippo Scolari se află în fruntea banderului de bănățeni. Armata este condusă de regele Sigismund, care coboară pe Dunăre spre Serbia, unde face joncțiunea cu armata despotului Lazarević. Se îndreaptă apoi spre partea răsăriteană a Bosniei. Și în această campanie, sunt asediate și cucerite diverse orașe bosniace, dar armata regală nu reușește să supună întreaga Bosnie. Datorită venirii iernii, armata regală se retrage.¹⁵⁵

1408 – În acest an regele Sigismund de Luxemburg dorește să pună capăt problemei bosniace și decide invadarea acesteia. Îl găsim în fruntea contingentelor bănățene pe Pippo Spano. Tot la această acțiune iau parte și bănățenii din districtele românești (zona de munte a Banatului) dintre care se disting: Dionise, fiul lui Ciuca; Nicolae, fiul lui Toma Voievodul; Nicolae, fiul lui Ștefan, zis Garazda de Keresztur; Ladislau, fiul lui Nicolae de Zylagh. Începând cu luna mai, armata regală asediază cetatea Ozora și mai apoi cetatea Dobor. Asediul

¹⁵² Ioan Hațegan, Cornel Petroman, *op. cit.*, p. 11.

¹⁵³ Ioan Hațegan, *Filippo Scolari...*, p. 17.

¹⁵⁴ *Ibidem.*

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 20.

ultimei cetăți ține din mai până în iunie, când garnizoana capitulează. În cetatea cucerită pe lângă un număr mare de nobili se afla și regele bosniac, Stefan Tvrtko I. Regele Sigismund îl lasă în viață pe regele bosniac, dar cei 120 de nobili capturați sunt uciși.¹⁵⁶

1410 – În lunile septembrie – decembrie, Filippo Scolari se află în fruntea contingentelor sale de bănățeni din nou în Bosnia și Dalmația, unde regele bosniac Ostoja s-a revoltat. Trupele regale conduse de Sigismund fac joncțiunea și de această dată cu armata despotului sârb Ștefan Lazarević.¹⁵⁷

1414 – În acest an a reînceput ofensiva otomană în nord-vestul Pen. Balcanică cât și împotriva țărilor de pe Dunăre. Pippo Spano, în calitate de căpitan al armatei regale va fi prezent în teatrul de operațiuni, aflându-se și de această dată alături de el contingente bănățene. Mai întâi turcii asediază Serbia apoi trec în Bosnia. În august, comitele de Timiș se află în Bosnia unde încearcă să-l înscăuneze despot pe Ștefan Tvrtko II, în timp ce turcii îl susțineau pe Ostoja. Confruntările s-au desfășurat în munții Bosniei până târziu în iarnă.¹⁵⁸

1415 – În luna mai a acestui an, comitele de Timiș se regăsește în fruntea armatelor regale în Bosnia. Fiind plecat, turcii atacă și pătrund în Banat până în sud-vest de Timișoara (probabil zona orașului Ciacova). Aici se dă o luptă nedecisă între cele două tabere. Vicecomitele de Timiș, Petru, fiul lui Nicolae de Derechke îl provoacă la duel pe beiful otoman; în urma turnirului, câștigător este vicecomitele de Timiș, astfel turcii sunt învinși și forțați să se retragă.¹⁵⁹

1416 – În toamna acestui an, Filippo Scolari se află alături de trupele bănățene în Bosnia, atacată și ținută sub presiune de turcii otomani.¹⁶⁰ În noiembrie, comitele timișan încă se afla în Bosnia. Acțiunile militare nu i-au putut împiedica pe turci să-și impună supremația în Bosnia și să-și construiască baze pentru viitoarele operațiuni europene.

1416/1417 – În perioada acestor ani, se știe de o altă incursiune a trupelor otomane în Banat. Profitând de lipsa comitelui de Timiș, turcii avansează până în nordul Banatului, la sud de Mureș. Trupele otomane sunt ajunse din urmă de același vicecomite, Petru de Derechke, care întreprinde un atac de noapte. Strigătul de luptă cât și parola de recunoaștere în bezna

¹⁵⁶ Ibidem, p. 21.

¹⁵⁷ Ibidem, p. 27.

¹⁵⁸ Ibidem, p. 36.

¹⁵⁹ Ibidem, p. 41.

¹⁶⁰ Ibidem, p. 41.

noapții a bănățenilor a fost: „*Dumnezeu și Sfântul Mihail*”. Lupta s-a disputat în apropierea Sânnicolaului Mare, pe teritoriul localității Sânmihai.¹⁶¹

1417 – În primăvara acestui an are loc o altă incursiune de jaf a turcilor în Banat, care au pătruns din sud și au avansat spre Timișoara până în dreptul localității Ciacova. Acolo, trupele locale, se pare conduse de comitele de Timiș, Filippo Scolari, au respins asediul cetății apoi urmărindu-i pe turci până la sud de Dunăre.¹⁶²

1419 – Din luna august până în noiembrie Pippo Spano se află în fruntea trupelor regale în campania antiotomană de la Dunăre. Vine în ajutorul domnului muntean, Mihail I, care trebuie să facă față atacurilor turcești în întreaga Țară Românească. Comitele bănățean apără și păstrează cetatea Severinului în ciuda faptului că turcii au dislocat importante trupe acolo, în frunte cu Pașa de Vidin, Turachan. Acestor trupe li se alătură și trupele sultanale. Aceștia provoacă distrugerii importante cetății Severinului, chiar o și ocupă, dar ea va fi recucerită apoi de trupele aliate munteano-regale. Ea va intra într-un amplu proces de reconstruire după această campanie.¹⁶³

1420 – În primăvara acestui an are loc o incursiune otomană în Banat respinsă de către vicecomitele de Timiș aflat în fruntea trupelor locale.

În vara aceluiași an, au loc lupte între Mihail I sprijinit de contingente bănățene și turcii otomani. Domnitorul Țării Românești este ucis și astfel în septembrie turcii intră și pradă Banatul de unde apoi intră în Transilvania unde „curăță” Orăștie și înving trupele locale la Hațeg.¹⁶⁴

În această campanie a anului 1420 cetatea Severinului este cucerită de turci, lucru ce a facilitat tranzitul trupelor otomane în Banat.¹⁶⁵

1423 – În ianuarie – februarie are loc o invazie otomană în Țara Românească, condusă de begul Mehmed. Acestei invazii i se opun Dan al II-lea alături de Filippo Scolari, aflat în fruntea unor contingente bănățene. Turcii sunt respinși și împinși la sudul Dunării.¹⁶⁶

¹⁶¹ Ibidem, p. 41.

¹⁶² Ibidem, p. 43.

¹⁶³ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *op. cit.*, p. 180.

¹⁶⁴ Ibidem, p. 180, 181.

¹⁶⁵ Ioan Hațegan, *Filippo Scolari...*, p. 49.

¹⁶⁶ Dinu C. Giurescu (coordonator), *Istoria României în date*, Ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2010, p. 59.

În lunile mai și apoi septembrie – octombrie, au loc alte două campanii bănățene în Muntenia, conduse de Filippo Scolari. Împreună cu Dan al II-lea întreprind acțiuni sud dunărene încununare de succes. Aceste acțiuni îi asigură tronul lui Dan al II-lea.¹⁶⁷

1424 – În urma refugierii lui Dan al II-lea în Transilvania, trupele regale conduse de Filippo Scolari se adună la Timișoara și în septembrie pleacă spre Muntenia prin Banatul de Severin și apoi prin Oltenia. Cei doi îi înving pe turci și apoi își continuă campania antiotomană prin trecerea Dunării la sud unde cuceresc Vidinul. Doreau reînființarea Țaratului de Vidin cu intenția de a crea aici un avanpost antiotoman.

În urma distrugerilor suferite, cetățile din zona Porților de Fier, inclusiv cetatea Severinului intră într-un proces de reconstruire fiind mărite și reîntărite.¹⁶⁸

1425 – În toamna acestui an are loc o altă incursiune în Muntenia a trupelor conduse de comitele de Timiș, Filippo Scolari din vest, ajutat de trupele transilvănene, din nord, conduse de voievodul Nicolae Csáki. Bănățenii au înaintat pe cunoscutul traseu Banatul de Severin, Oltenia și apoi în Muntenia. Cei trei conducători, Scolari, Csáki și Dan al II-lea, reportă o serie de victorii ce-i determină să treacă Dunărea în sud unde cuceresc cetatea și ținutul Vidinului. Țaratul bulgar de Vidin nu a putut fi reconstituit.¹⁶⁹

1426 – În primăvara acestui an, trupele regale conduse de comitele de Timiș, fac joncțiunea cu trupele domnitorului muntean, Dan al II-lea, în sudul Banatului și pornesc spre Oltenia împotriva uzurpatorului Radu Praznaglava, care este învins.

În septembrie – noiembrie, Pippo întreprinde ultima campanie antiotomană la sudul Dunării. Împreună cu Dan al II-lea, la care li se alătură și un corp de 800 cavaleri portughezi conduși de Don Pedro de Portugalia, trec Dunărea în sud spre Bulgaria unde doreau să refacă Țaratul de Vidin. Tot acum e posibil să fi asediat și cetatea Golubac, deoarece garnizoana sârbă a cetății nu a dorit cedarea acesteia trupelor regale maghiare.¹⁷⁰

Grav bolnav, comitele timișan se retrage în cetatea Lipovei unde, la 27 decembrie 1426 își găsește sfârșitul. Este îngropat la Székesfehérvár, la a cărei funeralii a participat și însuși regele Sigismund de Luxemburg.

¹⁶⁷ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *op. cit.*, p. 184.

¹⁶⁸ Ioan Hațegan, *Filippo Scolari...*, p. 55.

¹⁶⁹ *Ibidem*, p. 56.

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 59, 60.

În perioada până la numirea lui Ioan (Iancu) de Hunedoara în funcția de Ban de Severin (1439) și comite de Timiș (1441), Banatul are multe de suferit din partea turcilor¹⁷¹, acesta fiind singurul în putință să reia ideea de luptă antiotomană promovată de deja celebrul Filippo Scolari.

Și, într-adevăr, după cum se va vedea, din succesele sale militare și nu numai, discipolul Ioan de Hunedoara, și-a depășit maestrul.

Ioan (Iancu) de Hunedoara a fost numit Ban al Severinului în 1439, comite de Timiș și Voievod al Transilvaniei în 1441 până în 1456, iar mai apoi din 1446 până în 1452 guvernator al Regatului Ungar și după acest an, până la moarte, conducător general al trupelor Regatului maghiar. Cele mai importante bătălii ale lui Ioan de Hunedoara împotriva otomanilor au fost în anii 1442, 1443, 1444, 1448 și 1456, iar în paginile ce urmează voi face o prezentare succintă a lor.

1442 – În acest an au loc două confruntări cu otomanii, în martie și în august.¹⁷²

În primăvară, o armată turcească de aproximativ 80.000 de ostași, condusă de Mezid, bei de Vidin, a pătruns în Transilvania pe la Turnu Roșu. Ioan de Hunedoara se afla pe Dunăre și a fost chemat să se opună turcilor. O parte a turcilor au rămas să asedieze Sibiul, iar cea mai mare parte a turcilor a pornit spre Alba Iulia. În fața localității, pe ambele maluri ale Mureșului, turcii și-au ridicat tabăra, în zona localității Sîntimbru. În ziua de 18 martie, flancul drept al oastei lui Ioan îi atacă pe turci, care reușesc să contraatace puternic și să disperseze forțele comitelui de Timiș. Dar, acesta reușește să-și reorganizeze oastea de 15.000 de ostași și să plece pe urmele lui Mezid beg spre Sibiu. În ziua de 22 martie trupele lui Ioan sunt atacate puternic de otomani. Acesta îi i-a prin surprindere pe turci, care-l credeau mort, și apare în fruntea trupelor de rezervă. În acest timp și apărătorii Sibiului reușesc să respingă asediul și să plece în ajutorul trupelor lui Ioan. Trupele otomane fiind lovite puternic atât din față, din spate cât și din laterale suferă pierderi grele, 20.000 de ostași, printre care se află și Mezid beg și fiul său. Pierderile trupelor conduse de comitele de Timiș au fost de 3.000 ostași.¹⁷³

În luna august are loc a doua incursiune otomană pe teritoriu românesc, din dorința sultanului de a răzbuna înfrângerea suferită în martie. De această dată, în fruntea oastei tot de 80.000 de ostași se află beglerbegul Rumeliei, Șehabeddin. Acesta intră prin Banatul de

¹⁷¹ Ioan Hațegan, Cornel Petroman, *op. cit.*, p. 37.

¹⁷² Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țicu, *op. cit.*, p. 213, 214.

¹⁷³ Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 100, 101, 102.

Severin, înaintează spre Orșova, Caransebeș spre Hațeg. De la Caransebeș sunt trimise detașamente de pradă spre Lugoj, Timișoara și Poarte de Fier a Transilvaniei. Ioan îi urmărește pe turcii ce se îndreptau spre Poarta de Fier și aici sunt lăsați să intre în defileul îngust. Cavaleria grea a lui Ioan a pornit atacul care este respins de cavaleria grea otomană. Turcii înaintând și mai mult în defileul îngust nu au mai putut să-și desfășoare trupele, astfel că, cavaleria grea a lui Ioan a atacat centrul trupelor otomane, iar infanteria ușoară a atacat pe flancuri. Cam jumătate din trupele beglerbegului de Rumelia au rămas pe câmpul de luptă, restul trecând Dunărea într-o dezordine totală, astfel că victoria lui Iancu a fost deplină.¹⁷⁴

Această victorie a marcat începutul campaniilor ofensive împotriva Porții ale lui Ioan de Hunedoara.

1443 – Campanie cunoscută sub numele „Campania cea lungă” s-a desfășurat între septembrie 1443 și ianuarie 1444. Ioan de Hunedoara reușește să strângă o oaste de aproximativ 35.000 de ostași formați din forțe ungare, cavaleri poloni, mercenari cehi, un detașament de voluntari (cruciați), oastea din Transilvania alături de care luptă și contingente bănățene, forțe sârbe trimise de despotul Gheorghe Brancović cât și un corp de oaste din Țara Românească condus de Basarab al II-lea.¹⁷⁵

Ioan de Hunedoara a trecut Dunărea în fruntea trupelor sale în zona cetății Smederevo unde l-a învins pe Ishak bei și l-a împins pe malul opus al Moravei. Traseul trupelor creștine era prin Kruševac, la Niș și apoi prin Pirot la Sofia. La 3 noiembrie Ioan a cucerit orașul Niș, bătălie în care s-au distins românii din Banat și Hunedoara. Apoi pe rând Ioan i-a înfrânt pe Ishak bei, apoi pe Kasim pașa și Turachan beg. Creștinii se îndreptau spre Sofia, oraș pe care sultanul Murad al II-lea îl dorea bine protejat. Cruciații au intrat în Sofia și apoi și-au continuat marșul și în ziua de 24 decembrie a avut loc lupta de la Zlatica. Creștinii învingători s-au retras în tabăra de care (Wagenburg), dar datorită frigului și a lipsei de provizii au început retragerea spre Belgrad. La 5 ianuarie a avut loc o confruntare între cruciații care se retrăgeau și otomanii care-i urmăreau sub conducerea lui Kasim pașa. Ioan de Hunedoara i-a luat prin surprindere pe turci, provocându-le mari pierderi.

¹⁷⁴ Ibidem, p. 102, 103, 104.

¹⁷⁵ Dinu C. Giurescu (coordonator), *op. cit.*, p. 65.

La începutul lui februarie trupele cruciate au intrat în Buda încărcăți de prăzi și cu 4.000 de prizonieri. Din nefericire, chiar dacă campania a fost un succes total, aceasta nu a avut rezultatul scontat, și anume eliberarea Bulgariei de sub ocupație otomană.¹⁷⁶

1444 - În acest an a avut loc „bătălia popoarelor” de la Varna. Comitele de Timiș reușește să adune o oaste de 20.000 ostași cu care trece Dunărea pe la Orșova și apoi cucerește cetatea Kladovei, apoi Vidinul. Cetatea de la Nicopole nu a putut fi cucerită. Aici însă, un contingent de 4.000 de călăreți din Țara Românească condus de fiul lui Vlad Dracul se alătură trupelor lui Ioan de Hunedoara. Trupele cruciate au cucerit apoi Șiștov, puternica fortăreață Petrič și fortăreața Mihalič, îndreptându-se apoi spre Varna. Cruciații și-au stabilit tabăra pe malul lacului Devna, la vest de Varna. În partea opusă, în aceeași seară de 9 noiembrie 1444 și-au creat tabăra și otomanii, conduși de sultanul Murad al II-lea.

Otomanii au atacat prin flancul lor stâng în dimineața zilei de 10 noiembrie. Trupele lui Ioan de Hunedoara au zdrobit forțele otomane pe ambele flancuri, moment în care regele maghiar, Vladislav Jagello, a înaintat spre centrul trupelor otomane. Aceștia s-au retras înconjurându-l. Rezultatul a fost fatal pentru regele maghiar, care și-a găsit sfârșitul pe câmpul de la Varna. Trupele cruciate, dezorientate de moartea regelui, au început retragerea haotică la nord de Dunăre.¹⁷⁷

1448 – În acest an Ioan de Hunedoara a întreprins o altă campanie la sud de Dunăre pentru a distruge principalele forțe otomane din Balcani și de a elibera Macedonia și indirect Albania, condusă de Scanderbeg.¹⁷⁸

Ioan a reușit să strângă 22.000 de oșteni cu care trece Dunărea și ajunge pe câmpul de la Kosoovopolje unde se înfruntă cu oastea otomană condusă de însuși sultanul Murad al II-lea, ce însuma 50.000 de soldați.¹⁷⁹

În ziua de 18 noiembrie lupta a rămas indecisă, astfel că în seara zilei de 18 spre 19, Ioan întreprinde un atac nocturn, fără să aibă succesul scontat. În ziua de 19, Ioan a atacat pe flancuri reușind să împingă înapoi trupele otomane. După lupte intense, cavaleria catafractă creștină a fost nimicită și doar o mică parte din infanteria și cavaleria lui Ioan a putut să se refugieze în tabăra de care. Au reușit totuși să se refugieze și de aici, iar trupele de ieniceri au

¹⁷⁶ Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 110, 111, 112, 113.

¹⁷⁷ Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124.

¹⁷⁸ Ibidem, p. 124.

¹⁷⁹ Dinu C. Giurescu (coordonator), *op. cit.*, p. 67.

reușit să treacă de trupele de mercenari care apărau tabăra de care și să plece în urmărirea trupelor ce se retrăgeau. Aceștia s-au retras spre regatul maghiar prin Serbia, iar în 24 octombrie, Ioan a fost luat prizonier de despotul sârb Gheorghe Brancović. A fost eliberat în decembrie.

În această luptă creștinii au pierdut 17.000 de ostași, iar turcii între 34 și 35.000 de ostași.¹⁸⁰

1456 – Ultima mare bătălie susținută de comitele de Timiș, s-a desfășurat în iulie la Belgrad. Prin apărarea acestui ultim bastion al creștinătății, s-a asigurat protecția Regatului maghiar și a creștinătății pentru încă o sută de ani.

În 4 iulie, armata otomană de 100.000 ostași a început asediul Belgradului prin bombardarea cetății. Asaltul general al cetății a început pe 21 iulie și s-a sfârșit prin înfrângerea trupelor otomane de Ioan de Hunedoara care era în fruntea unei armate ce însuma 20.000.¹⁸¹

Turcii au pierdut la Belgrad 24.000 de oameni, iar creștinii între 3 și 4.000 de ostași.¹⁸²

După această bătălie, comitele de Timiș, Ioan de Hunedoara s-a îmbolnăvit și a murit la Zemun. A fost îngropat în catedrala din Alba Iulia.

Următorul mare comite de Timiș care a dus mai departe stindardul luptei antiotomane în a doua jumătate a sec. al XV-lea a fost Pavel Chinezu. Nu a fost deloc mai prejos ca predecesorii săi, Filippo Scolari și Ioan de Hunedoara.

Pavel Chinezu

A doua jumătate a secolului al XV-lea a fost marcată de prezența lui Pavel Chinezu în peisajul Timișean, un fiu de morar care în timp de douăzeci de ani a ajuns mai întâi general în armata regală maghiară iar mai apoi comandantul suprem al acesteia.

Anul 1458, cel al încoronării lui Matia Corvin drept rege al Ungariei, este și anul în care Pavel Chinezu se înrolează în armata regală. Din acest moment începe ascensiunea sa militară. În 1468 el este deja general, iar în 1478 devine comandantul suprem al armatei regale maghiare și tot în același an este numit comite de Timiș. Numirea sa în această funcție este rezultatul abilităților și calităților sale excepționale militare, politice și administrative.

¹⁸⁰ Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 133, 134, 135, 136, 137.

¹⁸¹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 461.

¹⁸² Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 150.

Încă de la înrolarea în armată, singura sa dorință era aceea de a lupta împotriva turcilor. Se călește însă în luptele cu creștinii unde deprinde și își dezvoltă tainele armelor. Cunoștințele acumulate în timpul acestor lupte, observarea tacticilor și tehnicilor de luptă occidentale l-au făcut să înțeleagă că aceleași tactici trebuiau aplicate și împotriva otomanilor.

În anii 1475 și 1476 luptă alături de Vlad Țepeș în două campanii antiotomane în Bosnia și Serbia. Vlad Țepeș fusese un model de oștean pentru Pavel, de la care deprinsese tehnici de luptă, printre care și tehnica atacului nocturn. Vlad Țepeș îi cunoștea foarte bine pe turci, le știa obiceiurile și strategia de luptă, de aceea viitorul comite de Timiș își dorise foarte mult să lupte alături de marele domn muntean de la care adoptă și metodele de tortură asupra otomanilor.

Până la moartea sa survenită la 24 noiembrie 1494, comitele de Timiș și al tuturor comitatelor bănățene, nu a suferit nici o înfrângere în fața otomanilor. Prima victorie răsunătoare, din momentul în care a devenit comite de Timiș, a fost cea de pe Câmpul Pâinii din 13 octombrie 1479, după care au mai urmat victoriile din campaniile din anii 1480, 1481, 1482, 1491, 1494. Așa cum vom vedea în paginile următoare prin detalierea acestor campanii, vom observa că el a adoptat și a aplicat tacticile predecesorilor săi Filippo Scolari, Ioan de Hunedoara și Vlad Țepeș, în speță trecerea Dunării și disputarea luptelor pe alte teritorii decât cele românești sau ale regatului maghiar.

Bătălia de pe Câmpul Pâinii (13 octombrie 1479). A fost prima mare victorie antiotomană în calitate de comite de Timiș. Istoricul timișorean Hațegan Ioan, realizează cea mai detaliată prezentare a acestei lupte în cartea sa *Pavel Chinezu* (Editura Helicon, Timișoara, 1994, p. 134-149) în capitolul numit *Câmpul Pâinii*. Este principala sursă istoriografică în ceea ce-l privește pe marele comite de Timiș. Istoricul identifică cele două locuri de adunare a trupelor otomane, punctul de trecere a Dunării în Țara Românească, iar mai apoi trei posibile căi de incursiune ale trupelor otomane conduse de Mihaloglu Ali bei în Transilvania.

Trupele otomane s-au adunat la Smederevo și la Silistra, făcând joncțiunea la Vidin, pe unde au traversat Dunărea în Țara Românească. Cele trei variante de căi de incursiune au primit denumirile de: bănățeană, olteană I și olteană II.

Varianta bănățeană propune trecerea Dunării pe la Smederevo și apoi înaintarea spre Transilvania prin Banatul apărat de Pavel Chinezu. Este cel mai puțin acceptată variantă deoarece armata condusă de comitele de Timiș s-ar fi opus înaintării trupelor otomane, s-au i-ar fi luat prin surprindere atacând de la spate.

Varianta olteană I propune traseul prin centrul Olteniei, direcția sud-nord cu avansare pe valea Jiului , Gilort și trecerea Carpaților prin defileul Novaci-Duș până la Sebeș-Alba.

Varianta olteană II propune intrarea în Transilvania pe la Turnu Roșu. Traseul acestei variante ar fi: traversarea Dunării pe la Vidin, înaintarea pe valea Oltului până la Sibiu.

Intrarea în Transilvania s-a făcut pe 9 octombrie zi în care Isa bei în fruntea trupelor sale a prădat zona dintre Turnu Roșu și Sibiu. Pe 10 octombrie Ali bei a prădat zona cuprinsă între Sibiu și Sebeș-Alba. Pe 11 octombrie Iskender bei a prădat satele de pe valea Mureșului mijlociu între Sebeș-Alba și Orăștie. După ce au adunat prăzile, turcii sub conducerea lui Ali bei decid retragerea în 12 octombrie.

Voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthory, își stabilește cartierul general la Alba Iulia, de unde primește întăriri de la români, unguri, sași și secui. În toată luna septembrie Pavel Chinezu adună trupele bănățene la Timișoara.

În 12 octombrie trupele otomane pornesc retragerea îndreptându-se spre Orăștie. În acest moment și voievodul Transilvaniei pleacă în urmărirea otomanilor. Îi ajunge din urmă și în dreptul actualei localități Șibot cele două armate se poziționează pentru luptă. Locul era mărginit de râul Mureș, râul Cugir și de dealuri.

Armata creștinilor era condusă de: voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthory, comitele de Timiș, Pavel Chinezu (care ajunge pe câmpul de luptă chiar pe 13 octombrie), ajutați de Bartolomeu Drágffy, Dimitrie Jakšić, Anton Kendy, comandantul secuilor Georg Hecht și fostul domn muntean, Laiotă Basarb.

Armata otomană era condusă de Mihaloglu Ali bei, ajutat de Malkocioglu Bali bei, Mihaloglu Iskender bei, Evrenosbsioglu Hasan bei și Evrenosbeioglu Isa bei.

Ștefan Báthory și-a dispus trupele astfel încât să fie încadrate de Mureș la dreapta și de dealuri la stânga, iar în spate de râul Cugir și drumul Sebeșului cu puternica sa cetate. În prima linie pe partea dreaptă se aflau 5.000 de sași cu trupe formate din pedestrime și 500 de călăreți, conduși de judele Sibiului, Georg Hecht. În prima linie pe stânga se aflau secuii având flancurile acoperite de cavaleria secuiască, conduși de Anton Kendy. La mijlocul celor două linii se afla cavaleria catafractă alcătuită din nobili, fiind condusă de însuși voievodul Ștefan Báthory. În spatele sașilor se aflau românii, iar în spatele secuilor se aflau ungurii.

În fața creștinilor se afla armata otomană formată din peste 45.000¹⁸³ de luptători (numărul oscilează între 15.000 și 100.000 în diverse izvoare).

Sași pornesc atacul împotriva aripii stângi a armatei otomane. Sașii reușesc să-i împingă înapoi pe turci, iar apoi lupta se mută pe malul Mureșului. Turcii aruncă forțe proaspete în luptă determinând o retragere a sașilor. Intră acum în luptă și linia a doua a aripii drepte, formate din români. Aceștia întreprind un atac fulgerător care marchează momentul încleștării generale. Turcii fiind superiori din punct de vedere numeric, îi împing pe creștini până aproape de râul Cugir. În acest prim moment dificil al bătăliei voievodul transilvan în fruntea cavaleriei catafracte pornește un atac frontal spre centrul armatei otomane. Trece de cavaleria ușoară a lui Basarab Țepeluș și se confruntă apoi direct cu trupele lui Isa bei. Calul voievodului este ucis și astfel trupele transilvane, demoralizate, încep să bată în retragere spre râul Cugir. Atacul otoman este condus de Ali bei în zona centrală, sprijinit pe flancuri de cavalerie, care execută o mișcare de învăluire a creștinilor. Dispozitivul de atac otoman are forma unei semiluni cu vârfulurile împinse mult înainte. Atacul condus de Ali bei a marcat al doilea moment crucial al luptei, care părea pierdută de creștini.

După prânz, între intervalul orar 13-15, când totul părea pierdut, după 3 zile de marș forțat, în spatele armatei otomane apar trupele bănățene conduse de Pavel Chinezu, comitele de Timiș și „căpitanul suprem al părților de jos” al Regatului ungar. Trupele bănățene erau dispuse sub forma uni semicerc astfel încât să înconjoare trupele otomane. Flancul drept atacă dinspre dealuri și reușește să împingă trupele otomane spre Mureș, de unde sunt învăluite de aripa stângă bănățeană. Când se realizează joncțiunea cu trupele transilvane, aripa dreaptă atinge malul Mureșului, astfel că trupele otomane sunt încercuite având în spate un obstacol natural, Mureșul.

Pavel Chinezu atacă în forță și reușește să deçoace tentative lui Malkocioglu Bali bei de a-și regrupa forțele dispersate cu care încearcă să reziste. Puterea atacului lui Pavel Chinezu este mult prea mare, astfel că trupele otomane intră în degringoladă și încep să fugă. Trupele creștine încep urmărirea și uciderea fugarilor. Reușesc să scape Mihaloglu Ali bei și Malkocioglu Bali bei cu un mic detașament.

Prada adunată de otomani pe perioada campaniei în Transilvania, este recuperată integral de către învingătorii creștini.

¹⁸³ Giurescu, Dinu C. (coordonator), *op. cit.*, p. 80.

Ambele tabere au suferi pierderi însemnate. Se aproximează 10.000 de ostași în tabăra creștinilor și 30.000 în tabăra otomanilor.

După odihnă, ostașii au îngropat morții și apoi au sărbătorit victoria chiar pe câmpul de luptă.

În gara din localitatea Șibot, care se află în plin Câmpul Pâinii, se află un monument care în partea superioară are o armură, iar pe placa de marmură se poate citi următoarea inscripție: *„Acest monument a fost așezat în amintirea strălucitei biruințe repurtate de armatele ardelene sub conducerea voievodului Ștefan Báthory asupra turcilor în bătălia de pe Câmpul Pâinii, la 13 octombrie 1479, cu ajutorul eroului român Pavel Chinezu comitele de Timișoara care sosind pe câmpul de luptă în clipa hotărâtoare, prin vitejia sa extraordinară, a însuflețit pe luptătorii ardeleni obosiți, le-a înlesnit biruința desăvârșită și a mântuit, pe timp de o jumătate de veac, Ardealul de primejdia stăpânirii turcești”.*

Campaniile gemene

6-14 noiembrie 1480. În această perioadă se desfășoară o campanie antiotomană la sud de Dunăre pe teritoriul Serbiei¹⁸⁴. Pavel Chinezu în fruntea trupelor bănățene și a celor trimise de regele Matia Corvin, le îmbarcă în navele Dunărene și coboară în aval de aceasta până aproape de puternica cetate Smederevo. Aici trupele creștine debarcă și pe o distanță cuprinsă între Smederevo și Kruševac înving trupele otomane și pustiesc zona. 60.000 de creștini sunt luați de trupele creștine, îmbarcați, trecuți Dunărea și colonizați în Banat.

Surprinși de puterea atacului, beii dunăreni se regrupează sub conducerea lui Malkocioglu Bali bei, beilerbeiul Serbiei, cu sediul la Smederevo și desfășoară o acțiune pe Dunăre, pentru a ataca și a distruge vasele care urmau să transbordeze armata și populația creștină. Atacă 17 nave creștine, dintre care scufundă 2. Navele regale își revin din șocul atacului, le contra-atacă pe cele turcești și reușesc scufundarea a 15 dintre ele. 300 de otomani cad prizonieri, dar și multe arme¹⁸⁵.

2-20 noiembrie 1841. Și această campanie se desfășură pe teritoriul Serbiei, de unde sunt salvați alți zeci de mii de creștini, care sunt aduși în Banat unde sunt colonizați¹⁸⁶. Comitele de Timiș își concentrează trupele la Timișoara, de unde pe 2 noiembrie pleacă în expediție în sud, spre Serbia. Trupele creștine trec Dunărea pe la Horom, aflat câțiva zeci de

¹⁸⁴ Hațegan, Ioan; Boldea, Ligia; Țeicu, Dumitru, *op. cit.*, p. 256, 257.

¹⁸⁵ Hațegan, Ioan, *Pavel Chinezu*, Editura Helicon, Timișoara, 1994, p. 152-154.

¹⁸⁶ Hațegan, Ioan; Boldea, Ligia; Țeicu, Dumitru, *op. cit.*, p. 257.

kilometri în aval de Cuvin. Flotila fluvială, aflată sub conducerea lui Ladislau Rozgoni – căpitanul Belgradului – , pleacă de la Belgrad spre Horom de unde trebuia să realizeze transbordarea trupelor¹⁸⁷.

Pe 5 noiembrie se realizează traversarea întregii armate a Dunării și debarcarea în plin teritoriu inamic. Se înaintează pe valea inferioară a Moravei. Creștinii se împart în trei părți: grupul central condus de Pavel Chinezu înaintează pe Morava spre sud, alt grup înaintează pe Dunăre spre cetatea Golubac, iar al treilea grup înaintează spre vest. Misiunea lor era de a dezorganiza și de a distruge sistemul defensiv otoman.

Corpul ce avansa spre Golubac, întâlnește o trupă otomană de 1000 de luptători, pe care îi învinge. Tot în acea perioadă flota Dunăreană este atacată de navele turcești. Ladislau Rozgoni reușește să scufunde 24 de nave turcești¹⁸⁸.

Comitele de Timiș reușește să avanseze rapid până la Kruševac, unde își stabilește cartierul general. Timp de 12 zile contingentele creștine zdrobesc orice rezistență otomană din zonă, iar toată prada este adusă la Kruševac, unde sosesc și creștinii care doreau să fugă de sub stăpânirea otomană (40.000/45.000 creștini).

În intervalul 16-20 noiembrie se desfășoară întoarcerea în Banat. Retragerea se realizează pe același drum, pe valea Moravei. Un ultim obstacol se află în fața cetății Smederevo. Acolo, beii dunăreni fortifică insula din fața cetății, loc obligatoriu de tranzitat de către trupele creștine pentru a ajunge la Kuvin și apoi să treacă Dunărea spre a se deplasa spre Banat. Trupele de acolo sunt nimicite de către creștinii debarcați din flota Dunăreană, astfel deschizându-se calea unei transbordări liniștite pentru armată și pentru cei câțiva zeci de mii de creștini¹⁸⁹.

Prin cele două campanii gemene, Pavel Chinezu a reluat strategia adoptată de Ioan de Hunedoara și anume ofensiva la sudul Dunării, prin care a reușit să distrugă sistemul de pază otoman din Serbia și de asemenea să salveze zeci de mii de creștini.

6-9 septembrie 1482. Dorind să pedepsească îndrăzneala și cutezanța lui Pavel Chinezu din anii 1480 și 1481, în septembrie 1482, Mihaloglu Ali bei, beii Serbiei, întreprinde o campanie de jaf în Banat. Reușește să treacă Dunărea pe la Kuvin și apoi înaintează spre nord. Achingii ajung în preajma Timișoarei pe 7 și 8 septembrie. Mihaloglu Ali bei este însoțit de

¹⁸⁷ Hațegan, Ioan, *Pavel...*, p. 158.

¹⁸⁸ Ibidem, p. 159.

¹⁸⁹ Ibidem.

Hasanbeioglu Isa bei, Malkocioglu Bali bei, Boznamehmed și un beilerbei al cărui nume nu se cunoaște¹⁹⁰.

Pavel Chinezu însoțit de comandanții săi Vuk Brancović, Petru Dóczy și frații Jakšić pornesc în urmărirea otomanilor pe 7 sau 8 septembrie dimineața. Pe 9 septembrie ambele tabere combatante se află față în față pe câmpul din apropierea cetății Becicherecul Mare (Zrenjanin). Lupta a durat în jur de 2 ore, atacul bănățenilor fiind foarte puternic. După luptă a urmat fuga otomanilor și urmărirea lor de către creștini. Pierderile otomane se ridică la 3.000 de morți, iar cele ale bănățenilor la 500. Pavel Chinezu trece Dunărea și-și mai continuă campanie și pe teritoriu inamic. Pe 12 septembrie sau 13 septembrie el se întoarce cu trupele la Timișoara și trece la consolidarea și refacerea fortificațiilor distruse de raidul otoman.

Primăvara 1491. Otomanii pătrund în Transilvania până în apropierea cetății Oradea, incursiune respinsă de comitele Timișean, Pavel Chinezu¹⁹¹.

Noiembrie 1491. Pavel Chinezu întreprinde o campanie în Serbia finalizată cu un șir de victorii și o pradă impresionantă, după care revine la Timișoara¹⁹².

Februarie 1492. Otomanii realizează o incursiune în Banat, respinsă de comitele de Timiș, care-i trimite pe comandanții otomani la Buda¹⁹³.

Campaniile din 1494. În acest an Pavel Chinezu întreprinde trei campanii antiotomane.

Ianuarie 1494. În fruntea trupelor bănățene, comitele de Timiș a trecut Dunărea și a pustiit Serbia otomană. De aici ajunge în Bulgaria de unde avea drum deschis până la Adrianopol. Speriați de bogăția prăzilor, ostașii nu au mai dorit să lupte și astfel s-au retras spre Timișoara¹⁹⁴.

August 1494. Belgradul a fost asediat de trupele otomane. Pavel Chinezu a reușit să ajungă la timp și să depresurizeze cetatea, după care a urmat urmărirea otomanilor prin Posega și Srem.¹⁹⁵

21 octombrie – 13 noiembrie 1494. În această perioadă se desfășoară ultima campanie antiotomană susținută de comitele de Timiș. Pavel Chinezu împreună cu voievozii transilvani Bartolomeu Drágffy și Ladislau Losonczi coboară pe Dunăre până la Belgrad. De aici se

¹⁹⁰ Ibidem, p. 161.

¹⁹¹ Hațegan, Ioan; Boldea, Ligia; Țeicu, Dumitru, *op. cit.*, p. 266.

¹⁹² Ibidem, p. 267.

¹⁹³ Ibidem, p. 268.

¹⁹⁴ Ibidem, p. 269.

¹⁹⁵ Ibidem, p. 272.

îndreaptă spre Smederevo. Direcția de avansare a fost pe valea Moravei sârbești și pe valea Moravei bulgărești. Trupele înaintează având cavaleria catafractă în frunte, urmată de cavaleria ușoară la mijloc și trupele neregulate de cavalerie pe flancuri. Obținând și în urma acestei campanii o cantitate impresionantă de pradă, comitele de Timiș recurge la retragere¹⁹⁶.

După aceste campanii încununată de succes, dar grav bolnav, comitele de Timiș, Pavel Chinezu moare pe 24 noiembrie 1494. Este îngropat în mănăstirea ctitorită de el la Nagy-Vázsony.

Urmașul său, este Iosif de Som, care în decembrie 1494 este investit în funcțiile de comite de Timiș și căpitan suprem al armatei sudice a regatului, funcții deținute până în 1508.

BIBLIOGRAFIE

1. *Academia Română, Secția de științe istorice și arheologie, *Istoria Românilor, vol. IV, De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, Edit. Enciclopedică, București, 2001.
2. * Fejér, György, *Codex diplomaticus hungariae ecclesiasticus ac civilis, tomul X, vol. VI (1418 – 1428)*, Budae, Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1844.
3. Boldea, Ligia, *Nobilimea românească din Banat în secolele XIV – XVI*, Editura Banatica, Reșița, 2002.
4. Brooks, Philip, *Cavaleri și castele*, Edit. Teora, București, 2003.
5. Dan, Mihail P., *Un stegar al luptei antiotomane – Iancu de Hunedoara*, Edit. Militară, București, 1974.
6. Drăgan, Ioan, *Nobilimea românească din Transilvania între anii 1440 – 1514*, Editura Enciclopedică, București, 2000.
7. Giurescu, Dinu C. (coordonator), *Istoria României în date*, Ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2010.
8. Hațegan, Ioan, *Filippo Scolari – Un condotier Italian pe meleaguri dunărene*, Edit. Mirton, Timișoara, 1997.

¹⁹⁶ Hațegan, Ioan, *Pavel...*, p. 207,208.

9. Hațegan, Ioan, *Timișoara în evul mediu*, Editura Banatul, Timișoara, 2008.
10. Hațegan, Ioan, *Pavel Chinezu*, Editura Helicon, Timișoara, 1994.
11. Hațegan, Ioan; Boldea, Ligia; Țicu, Dumitru, *Cronologia Banatului, vol. II/1, Banatul între 934 – 1552 – Repere cronologice. Selecție de texte și date*, Edit. Banatul, Art Press, Timișoara, 2007.
12. Hațegan, Ioan; Petroman, Cornel, *Istoria Timișoarei – manual opțional*, ediția a II-a, Editura Art Press, Editura Banatul, Timișoara, 2011.
13. Hațegan, Ioan, Pîrșe, Maria-Carmen, *Din vremea lui Dracula. Feciorul morarului din Satchenez. Povestiri istorice. Ediția a II-a*, Editura Art Press, Editura Banatul, Timișoara, 2008.
14. Pascu, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei, vol. IV*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.
15. Popescu, Petru Demetru, *Dicționar de personalități istorice – voievozi, principii, domnitori, regi*, Editura Niculescu, București, 2005.
16. Rezachevici, Constantin, *Rolul românilor în apărarea Europei de Expansiunea otomană, secolele XIV – XVI*, Editura Albatros, București, 2001.
17. Țicu, Dumitru, *Banatul Montan în evul mediu*, Editura Banatica, Timișoara, 1998.
18. Ungureanu, Dragoș, *Evoluția armelor și uniformelor militare din Evul Mediu până în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*, în <http://www.cimec.ro/Istorie/ArmeUniforme/default.htm>

**THE MILITARY ORGANISATION IN THE MEDIEVAL BANAT
(THE XV-th CENTURY)**

(Abstract)

Key words: *John Hunyadi, cavalry, Paul Kinizsi, ottomans, military campaigns.*

The 15th century was marked by the military conflicts between the Christians and the Ottomans. King Sigismund of Luxemburg adopted two military regulations, one in 1397 and the other one in 1427. They were meant to reform the Hungarian Kingdom's army. John

Hunyadi was the one who managed to create a powerful and very well equipped army. The medieval Banat army was a part of the great royal Hungarian army and had all the new and best weapons and armours. John Hunyadi's army was organized in: cavalry (light and armoured), infantry, artillery, Hussite war chariots, Danube navy and engineer troops. The soldiers were endowed with all the medieval weaponry: traditional such as bows and arrows, side arms, and modern such as firing arms, bombard. Having all these kinds of weaponry and well trained soldiers, John Hunyadi created a powerful army that succeeded some great military victories against the all mighty ottoman army in the middle of the 15th century.

“Military elite in Banat, 14th and 16th centuries” is focused upon those representative military figures that fought for the freedom of Christianity and preservation of the European values against the ottoman Turks invaders.

Banat, part of the Hungarian kingdom, represented the first line of defense against the ottomans. Figures like Filippo Scolari, John Hunyadi, Pavel Chinezul, Iosif de Som and other representatives of the Romanian noble families in Banat fought and helped maintaining the southern borderlines of the Hungarian kingdom.

These important military figures not only fought wars against the ottomans and other enemies, but they were as well skilled in politics, administration and economy. They helped and sustained the development of Banat, bringing here the western cultures and renaissance ideas and values. Many artists and architects were brought in this region, built impressive buildings and decorated them in the Italian Renaissance style.

All these great military commandants had the same goal and purpose: stopping the ottoman invasion further more in Europe. An important ally for the Hungarian kingdom was The Danube, a natural obstacle for the Turks. Alongside Danube many fortresses and castles were built. The defensive system based on castles and fortresses was very important for these military leaders. They developed it and improved it in order to keep the invaders outside the Hungarian kingdom for many years.

The fight against the ottomans in the first half of the 15th century in Banat, has 2 representatives: Filippo Scolari and John Hunyadi. They both were counts (comes) of Timiș and of the whole counties in Banat.

They were good soldiers, organizers, politicians and managers. Even though they were defeated sometimes, they managed to keep the ottomans south of Danube, and so the Hungarian Kingdom was put to safe.

John Huniady, by his last great fight against the ottomans, at Belgrade, he managed to protect the northern Christianity for the next one hundred years. His descendant was, Pavel Chinezu (Paul Kinizsi), who managed to bravely protect the southern borders of the Hungarian Kingdom.

In the second part of the 15th century, one of the most representative figures of the anti ottoman fights was Pavel Chinezu. He became comes of Timiș in 1478, and Captain General of the Lower Parts of the Hungarian Kingdom. Until his death in 1494, he was never defeated by the ottomans. His first victory against the turks was the one in 1479 held at Bread Field. After a 3 days march, he managed to reach the battle field and joined forces with Stephen Báthory, the Voivode of Transilvania. Together they managed to defeat Mihaloglu Ali Bei's troops.

Just as his predecessors, Pavel Chinezu was an outstanding commander, politician, manager who gave a positive impulse to the development of Banat during his time. He attacked and destroyed the ottoman camps in the Balkans and he also managed to sign a peace treaty with the ottomans for 8 years, which gave the possibility to Banat to develop and to progress.

After his dead in 1494, Iosa of Som took all the prerogatives from him, and became comes of Timiș until 1508.